

Валерій БАШМАНІВСЬКИЙ

МИКОЛА ЗЕРОВ ПРО ТВОРЧУ ІНДИВІДУАЛЬНІСТЬ ІВАНА ФРАНКА

У статті розглядається дослідження М.Зеровим творчої індивідуальності Івана Франка.

Сучасне літературознавство поставило перед собою проблему пізнати "справжнього Франка", адже нерідко літературна, публіцистична, наукова спадщина письменника і вченого використовувалася в ідеологічних маніпуляціях, унаслідок чого деформувалися, фальсифікувалися як його погляди, так і літературні засади.

Проведення цієї роботи неможливе без ґрунтовного дослідження творчих пошуків митця та характеристики вже існуючих літературних розвідок, присвячених письменнику, але у свій час не включених до літературознавчого дискурсу. Виходячи з вищесказаного, доцільно, на наш погляд, звернути увагу на літературно-критичні розвідки М.К. Зерова: "М.Кочубинський. Іван Франко", "Іван Франко. Semper tūro", "Іван Франко. Мойсей", "М.Марковський. Іван Франко", "Франко – поет". М.Зеров був одним із перших українських науковців 20 – 30 років ХХ ст., який по-новому спробував зрозуміти І.Франка.

У чому ж виявилася новизна зеровського підходу до цієї творчої особистості? Відповідаючи на це питання, маємо врахувати особливості поглядів самого М.Зерова, якого справедливо зараховують до одного з натхненників неокласичного руху в мистецькому житті України. Саме з погляду впливу класичних цінностей М.Зеров намагається розглядати творчу спадщину І.Франка. Він оцінює "мовну стихію" творів раннього Франка, вказуючи на "численні діалектизми, провінціалізми, наголошує, що у текстах зустрічаються інколи й елементи "рутенщини", високого галицького стилю попередньої доби, зорієнтованого на стару книжну мову: напушисті, бомбастичні вислови, надумані наголоси, варваризми"¹ М.Зеров уже в 20-30 роках ХХ ст. застерігав літературознавців від спрощених, поверхових та лише "хвалебних" оцінок творчості поета, що мають вигляд "усіх тих характеристик, що пишуться з приводу ювілеїв, і дуже мало мають на собі ознак індивідуального переживання Франка"². Так, аналізуючи думки М.Марковського щодо мистецьких пошуків Івана Франка, неокласик скаже: "аналіз трохи поверховий і несистематичний; нема розгляду таких характеристичних для Франка творів, як "Поединок", "Похорон" або "Мойсей". Деякі оцінки видаються гіперболічними. Напр., чи не занадто буде сказати про "Бориславські оповідання", що вони "по своїй глибокій правді не мають собі рівних у світовій літературі?"³. У дослідженні М.Зеров намагається з'ясувати самотність творчої манери І.Франка. Літературознавець неодноразово

¹ Зеров М. Твори: У 2 т. – Т. 2. – К., 1990. – С. 460.

² Там само. – С. 265.

³ Зеров М. Українське письменство / Упоряд. М.Сулима. – К.: Вид-во Соломії Павличко „Основи”, 2002. – С. 265.

звертається до думок С.Єфремова, А.Ніковського, М.Драгоманова, А.Крушельницького, М.Євшана. Нерідко автор не погоджується з думками дослідників. Так, у С.Єфремова неокласик відчув "деяку однобокість"⁴, що вплинула на дещо спрощений підхід до особистості І.Франка. Не погоджується М.Зеров і з думками А.Крушельницького та О.Дорошкевича "про одноманітність Франкових ритмів"⁵. На підтвердження своєї версії він пропонує "поставити поруч першу-кращу збірку Франка і книжку якогось із молодших поетів, щоб переконатися в більшій розмаїтості Франка. Де сонети в Олеся? Де терцини у Вороного? Яка поезія Олеся не є прихованим або явним романсом?"⁶

Дослідник схиляється до думки, що половину "цих характеристик Франкової форми збудовано на похапцем взятих, похапцем сформульованих враженнях"⁷.

Вказуючи на недоліки ранньої творчості, М.Зеров відзначає працелюбність поета, а також його бажання досягнути досягнення мистецької думки класиків української культури: "Мова Франкова все більш очищається, наближаючись до мови України Східної. Шлях її – від Дністра на Дніпро, з Заходу на Схід"⁸. Або ж: "Із днів журби", "Semper tūo", "Мойсей" – з погляду мови далеко чистіші, свобідніші від книжного нальоту, як твори "молодомузівців" Карманського, Пачовського, Чарнецького, не кажучи вже про таких васалів польської поезії, як Твердохліб або Луцький"⁹.

Поряд із цим М. Зеров наголошує на майстерності поета в оригінальній творчості: "У Франка – суто тонічний вірш; різноманітність римування, як у поетів наддніпрянських, вихованців російської школи, і різноманітність строфічна, якої ні наддніпрянські поети, ні галицькі не мають; у нього зразкові елегантні дистихи, оперені внутрішніми римами ("Весняна елегія"), безмірно кращі формально, як "Раб" Вороного або "Поетові" Самійленка ("Годі тобі мовувати Дніпро"); прегарні октави, яких ні перед "Новим життям" та "Лісовою Ідилією", ні після них не писав у нас ніхто (тільки Рильський у "Чумаках" підхопив франківську традицію, зрозумівши ліро-епічне ество октави); дантівської сили терцини з характерним повторюванням одного виразу в початку строфи (порівн.: "Поете, тям...") і з конденсацією мислі в останньому рядку (порівн.: "За прикладом єгиптянки Марії")"¹⁰.

М.Зеров відомий не тільки як глибокий знавець літератури, а і як майстер чудової оригінальної поезії. Він створив чимало сонетів, у яких йому вдалося по-новому реалізувати закони сонетописання. І не дивно, що, розглядаючи поезію І.Франка, М.Зеров звернув увагу на трактування вимог сонетного жанру класиком української літератури. Поділяючи думки І.Франка, він наголошував,

⁴ Зеров М. Твори: У 2 т. – Т. 2. – К., 1990. – С. 458.

⁵ Там само. – С. 461.

⁶ Там само.

⁷ Там само. – С. 460.

⁸ Там само. – С. 461.

⁹ Там само.

¹⁰ Там само.

що "його власні сонети, не завжди строгі в римуванні, відзначаються, проте, суто сонетним розвитком теми"¹¹.

Дослідники І.Франка (А.Ніковський, О.Дорошкевич та ін.) наголошували на "бідності евфонії та загальному прозаїзму творчості"¹².

М.Зеров частково погоджується з цією думкою, бо "пишучи уривками, не маючи часу обробляти свої речі, Франко часто не міг надати своїм віршам тої милозвучності, до якої ми звикли тепер"¹³. Водночас, він відзначає, що "там, де Франко мав змогу обробляти свій вірш, або де його вірш фіксував "вершини" емоцій, – там він умів бути бездоганим..."¹⁴.

Досліджуючи творчу спадщину І.Франка, М.Зеров намагається представити для літературного загалу митця як творчу індивідуальність з усіма притаманними їй рисами. Серед них, на думку неокласика, варто відзначити, що "радісне відчуття свого мужицького кореня характерне для всього цього покоління радикальної інтелігенції, і особливо виразно воно виступає у Франка. Він любить в собі здоровий хлопський розум, активність, свіжість, незіпсутість природою виплеканого організму:

*Я ще оскомини хронічної не маю,
Катар кишок до мене не прилип...*

І коли закидали йому декадентні, занепадні настрої, він заявляв гордо:

*Що в моїй пісні біль, і жаль, і туга –
Це лиш тому, що склалось так життя.
Та є в ній, брате мій, ще нута друга:
Надія, воля, радісне чуття"¹⁵.*

М.Зеров не дарма наголошує на родовому корінні І.Франка. Адже саме митці, близькі до народних джерел та національних традицій, можуть повністю зрозуміти психологію звичайної людини, вони здатні черпати з національних традицій "надію, волю, радісне чуття"¹⁶. Тісний зв'язок з народними традиціями допомагав І.Франку витримувати тиск недоброзичливих опонентів. Риси традиціоналізму, тісного зв'язку поколінь завжди імпонували й М.Зерову.

Небайдужий літературознавець і до франківського мотиву прославлення праці. Адже й сам дослідник належав до числа тих діячів культури, які творчу працю ставили вище буденних проблем. Робота над книгами сприяла їм у мистецькому зростанні, яке не завжди радісно вітало оточення. На підтвердження цього варто згадати рядки із сонета М.Зерова "Самоозначення":

*"Я знаю: ми – туї бібліофаги,
І мудрість наша – шафа книжкова.
Ми надто різьбимо скупі слова,
Прихильники мистецтва рівноваги.
Ніхто не скаже нам: "Жерці і маги!"*

¹¹ Зеров М. Твори: У 2 т. – Т. 2. – К., 1990. – С. 461.

¹² Там само. – С. 462.

¹³ Там само. – С. 463.

¹⁴ Там само.

¹⁵ Там само. – С. 470.

¹⁶ Там само.

*Ви творите поезії дива...*¹⁷.

Досліджуючи творчість І.Франка і М.Зерова, можемо відзначити схожість у поглядах митців щодо національно-культурних традицій; ставлення до світової класичної спадщини; намагання по-новому підійти до реалізації вимог сонетописання; вимогливості до себе й інших тощо.

Проте ця спільність поглядів не заважає М.Зерову критично оцінювати деякі твори І.Франка. Наприклад, ведучи мову про поему "Похорон", М.Зеров вбачає новаторство у змалюванні героя: "як найновіше уособлення "великого грішника"¹⁸. Але ж вважає, що "з погляду культури вірша, це найслабше, що написав Франко"¹⁹.

М.Зеров намагається уважно простежувати процес зростання ліричного таланту І.Франка, де "все міцніють ноти філософської задуми, ясності й мудрості – і не тільки мудрості запозиченої, відсвічуваної, як у "Моєму Ізмаряді", але й власної, виношеної під серцем, породженої життєвим досвідом. Мудрості, що розуміє своє місце в житті і тому не претендує на берло і команду"²⁰. Або ж: "Каменярські настрої "Вершин і низин", їх сувора й молода простолінійність, що ставить перед людиною вимогу героїчної служби громаді до самовіддання і до саможертви, пройшовши в добу "Зів'ялого листа" і "Днів журби" жорстоку школу життєву, етапи щемлячого болю людини, що падає під ярмом прийнятих на себе обов'язків, – у пору "Semper tūo" одстоюється нарешті в сосудах гуманності і філософичного спокою"²¹.

М.Зерову імпонують оптимістичні настрої поезій І.Франка, його впевненість у собі, що з особливою силою звучить у рядках поеми "Мойсей": "У цій героїчній напруженні, в цій перемозі над скорбним і маловірним духом, над життєвими обставинами і добою – і полягає та величність Франка, в якій тепер не сумнівається, здається, ніхто, і яка не дозволяє, хоч як би змінились умови нашого життя, забути його як поета"²². Вводячи роздуми М.Зерова у франкознавчий контекст давніших і нових часів, маємо нагоду суттєво доповнити дослідницькі пошуки у цій сфері не лише кількісно, а й, що важливо, якісно, оскільки ті роздуми спираються на кваліфіковану, по-науковому зважену і водночас на творчо-проникливу основу.

***Валерій Башманівський. Микола Зеров о творческой индивидуальности
Ивана Франко***

*В статье рассматривается изучение М. Зеровым творческой
индивидуальности Ивана Франко.*

Valery Bashmanivsky. Mykola Zerov about Creative Individuality of Ivan Franko
The article deals with M. Zerov's studying creative individuality of Ivan Franko.

¹⁷ Зеров М. Твори: У 2 т. – Т. 2. – К., 1990. – С. 67.

¹⁸ Там само. – С. 481.

¹⁹ Там само. – С. 482.

²⁰ Там само. – С. 486.

²¹ Там само. – С. 487.

²² Там само. – С. 491.